

Рецензенти: *М. М. Кондирева* — методист Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти
М. А. Нова — заслужений учитель України, керівник творчої групи учителів-словесників міста Тернополя

У посібнику використано матеріали до уроків учителів української мови та літератури шкіл м. Тернополя:

Грабовської О. М. (Українська гімназія ім. І. Франка); *Парацій Л. М., Логіної О. П.* (ТНВК «Школа-колегіум Патріарха Йосифа Сліпого»); *Мельник М. І.* (гімназія «Гармонія» Галицького коледжу ім. В. Чорновола); *Марусин Г. І., Жаровської Н. В.* (ТНВК ШПЛ № 2); *Стецик Н. П., Костинської С. Й., Потокій О. В., Жук Т. Г., Киянчук О. І.* (ТСШ № 5); *Бараннікової Г. О., Скурської Г. М.* (ТЗОШ № 8); *Лебедевої Т. А., Яськів Г. Д.* (ТЗОШ № 14); *Бутрин Л. В., Мандзій Л. О.* (ТСШ № 17 ім. В. Вихруца); *Кучерук С. П.* (ТЗОШ № 21); *Рудяк О. М., Крушельницької С. В., Фляк Н. В., Мормуль О. Є., Венгер Г. І., Николишин Н. П., Кубай І. М., Кубішин Л. В.* (ТЗОШ № 24); *Карась С. В.* (ТЗОШ № 25); *Козут В. Є., Намаки Н. Я., Сави І. Б., Смертіної О. С., Вальчак Г. О.* (ТЗОШ № 27 ім. В. Гурняка); *Судоми В. Б., Пальчик О. Й., Корнят О. М., Пташник Р. Р., Мельничук Н. Н.* (ТЗОШ № 28); *Волошиної О. М., Ваврик О. В.* (ТЗОШ № 30).

У дизайні обкладинки видання використано фрагменти картин
М. Примаченко «Іде осінь на коні», В. Тропініна «Українець»

Редактор *Людмила Олійник*
Верстання і літературне редагування *Інни Атаманюк*
Дизайнер обкладинки *Віталій Нехай*

Українська література. 8 клас. Розробки уроків / укладання Р. Оришин, О. Грабовської, Л. Залобовської, Н. Сольник.
— Тернопіль : Підручники і посібники, 2019. — 272 с.
ISBN 978-966-07-3283-4

У посібнику подано розгорнуті конспекти уроків з української літератури для 8 класу за чинною програмою. Видання також містить календарно-тематичне планування.

Для вчителів-словесників, студентів філологічних факультетів.

УДК 371.321.1

ПЕРЕДМОВА

Пропонований посібник призначений для вчителя української літератури, який працюватиме у 8 класі за програмою, розробленою на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р., Закону України «Про загальну освіту». Він містить орієнтовне календарно-тематичне планування та розгорнуті конспекти уроків.

Усі розробки уроків детальні, структуровані, у кожному з них визначені тип уроку та засоби навчання.

Забезпечення предметних і ключових компетентностей запропоновано реалізувати через інноваційні форми і методи навчання.

Для здійснення контролю навчальних досягнень дібрано тестові завдання, відповіді на запитання, творчі завдання тощо.

Повні й правильні відповіді на запитання і завдання тестів кожного рівня складності слід оцінювати трьома балами.

Оскільки восьмикласники вивчатимуть українську літературу за одним з підручників різних авторів, то вчитель індивідуально добиратиме відповідний матеріал та домашнє завдання. З метою творчого підходу вчителя до структури уроків, унесення доповнень чи змін у їх зміст та побудову додано спеціальні рядки для індивідуальних записів. Це дасть можливість підвищити результативність роботи, зробити процес підготовки словесника до уроку цілеспрямованим та креативним.

Завдання вчителя, що викладатиме українську літературу у 8 класі, — зацікавити учня українською книжкою, формувати інтерес до усвідомлення морально-етичних, світоглядних, національних цінностей, естетичного відчуття образного слова. Сподіваємося, що пропонований посібник допоможе досягати цієї мети.

Урок 1. Художня література як одна із форм духовної діяльності людини. Багатозначність художнього образу. Різновиди образів. Функції художньої літератури. Аналіз художнього твору

Мета: сприяти з'ясуванню ролі художньої літератури як однієї з форм духовної діяльності людини; формуванню навичок визначити функції літератури, розуміти багатозначність художнього образу, вміти відрізнити різні типи образів; створити умови для поглиблення знань учнів щодо понять про художній образ, художній твір; створити умови для формування в школярів навичок самостійної роботи в досягненні знань, культури зв'язного мовлення, логічного мислення, пам'яті, уваги, спостережливості, умінь грамотно висловлювати власні думки, почуття; сприяти вихованню в учнів любові до художньої літератури, поваги до письменників.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Засоби навчання: підручник, проектор, таблиця «Функції художньої літератури» (її зміст — у конспекті уроку).

ТЛ: художній образ, художній твір (поглиблено).

Епіграф до уроку:

Книги — морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

І. Франко

Перебіг уроку

I. Етап орієнтації. Створення сприятливого мікроклімату.

Забезпечення емоційної готовності учнів до роботи.

Привітання з новим навчальним роком.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Евристична бесіда.

— Які види мистецтва вам відомі? Художня література є мистецтвом? Свої міркування обґрунтуйте.

— Що намагалися письменники відтворити в літературі? Які художні засоби вони при цьому застосовували?

— Що відчуває людина під час читання художнього твору?

— Чому книга — це дорогоцінний скарб?

— Твори яких письменників ви пам'ятаєте й цінуєте? Відповідь обґрунтуйте, покликаючись на відповідні приклади.

— Яким, на ваш погляд, має бути художній твір, щоб з часом він не втрачав актуальності?

III. Повідомлення теми, мети і завдань уроку. Мотивація навчальної діяльності.

IV. Сприймання, усвідомлення й засвоєння учнями фактичного матеріалу.

Матеріал для вчителя.

Художня література як одна із форм духовної діяльності людини. В усі часи людина прагнула пізнати навколишній світ і своє місце в ньому. Пізнавати світ можна двома способами — науковим і художнім.

Здавна людина відкривала світ через безпосередні спостереження за довкіллям, через вивчення історичних фактів і явищ, через подорожі до інших країн і узагальнювала свій досвід, фіксуючи його у поняттях і судженнях. Це наукова сфера пізнання, у якій згодом виникло багато галузей знань — математика, історія, фізика, географія.

Також людина намагалася виразити своє розуміння навколишнього світу й іншим способом — художнім. Про це свідчать знайдені археологами наскельні малюнки та скульптури, орнаменти на керамічних виробах, оздоблення стародавніх храмів і святилиць, обрядові пісні й хороводи, перші писемні пам'ятки. Зароджувався неповторний світ мистецтва, який збуджував не лише розум, а й почуття, емоції, торкався найпотаємніших струн душі. Згодом завдяки урізноманітненню художнього відтворення життя виокремилися такі галузі мистецтва, як художня література, живопис, скульптура, музика, архітектура, хореографія, театр, кіно тощо.

Серед усіх видів мистецтва найуніверсальнішим є художня література. З курсу попередніх класів ви вже знаєте, що особливістю художньої літератури є образне слово, відтворення життя за допомогою словесних художніх образів. У літературних творах постає перед нами світ, створений фантазією письменника. Це ніби «інша реальність», пройнята думками й переживаннями митця, тому і збуджує творчу уяву, емоції та естетичні почуття читачів. Письменник ніби перевтілюється в ті образи, про які пише, олюднює їх, одухотворює своїми почуттями, щоб викликати такі ж емоції в читача.

Художня література поєднує в собі особливості інших видів мистецтва: зорові (живопис), звукові (музика), сценічні (театр). Крім того, письменник має змогу показати людську особистість у розвитку (не лише в часовому, а й у просторовому аспекті).

Художній образ. Душею художньої літератури є слово, її основою — художній образ. Простежимо, як саме слово стає образом і перетворюється на мистецьке явище.

Художній образ — особлива форма естетичного освоєння світу, за якої зберігається його предметно-чуттєвий характер, його цілісність, життєвість, конкретність, на відміну від наукового пізнання, що подається у формі абстрактних понять.

Формою мислення у мистецтві виступає художній образ. Це основа будь-якого виду мистецтва, а спосіб творення художнього образу — головний критерій приналежності до різних видів мистецтва. Образи виникають у свідомості людей під впливом реальної дійсності, сприйнятої за допомогою органів чуття. Вони є копією, відображенням дійсності. Образи зберігаються в пам'яті й можуть бути відтворені уявою. На основі образів пам'яті митець створює нову реальність — художній образ, який у свою чергу викликає у свідомості людей (слухачів, глядачів) низку уявних образів. У художньому творі образ виступає на перший план, і через нього пізнається значення, думка, ідея.

Ознаки художнього образу:

- предметність;
- змістове узагальнення та описовість;
- образи деталей, обставин;
- змістові образи: індивідуальні, загальнолюдські.

Класифікація образів за об'єктом змалювання:

- образи-персонажі;
- образи-пейзажі;
- образи-речі;
- образи-емоції;
- образи-поняття;
- образи-події;
- образи-інтер'єри;
- образи-символи;
- образи-алегорії.

Класифікація образів за способом творення і сприйняття:

- слухові;
- зорові;
- дотикові;
- смакові;
- запахові.

Класифікація образів за змістом:

- трагічні;
- комічні.

Класифікація образів за місцем у творі:

- головні;
- другорядні;
- епізодичні.

Класифікація образів за ставленням автора:

- позитивні;
- негативні.

Як створюється образ? У літературі образ героя формується за допомогою використання автором деяких засобів.

1. Ім'я та прізвище персонажа (хоча відомі випадки, коли автори не називали своїх героїв, а величали їх просто «Пан»).
2. Портрет героя (автор описує характер, зовнішність чи якісь деталі, що характеризують персонажа).
3. Інтер'єр, що характеризує персонажа.
4. Учинки персонажа, що відображають його характер.
5. Художні деталі.

Нелегко створювати образи: це вимагає неабиякої уваги до кожної дрібниці та фрази, промовленої героєм.

Функції художньої літератури. Для чого ми вивчаємо літературу? Які функції вона виконує? Художня література — це засіб пізнання навколишнього світу. Читаючи художні твори, ми ознайомлюємось із життям людей не меншою мірою, ніж із підручників та наукових книг, заглиблюємось у внутрішній світ персонажів, пізнаємо особливості людського характеру. Художня література збагачує людину духовно, виховує благородні почуття, вчить мислити, розуміти прекрасне, допомагає розрізняти добро і зло, викликає певні емоції.

Робота з таблицею «Функції художньої літератури».

Функції художньої літератури

№ з/п	Вид функції	Зміст функції
1.	Суспільно-перетворювальна функція	У процесі творчості митець переробляє, перетворює факти та уявлення реального життя і створює нову реальність — художній світ.
2.	Художньо-концептуальна функція	Мистецтво завжди є своєрідним аналізом стану світу.
3.	Пізнавально-евристична функція	Мистецтво несе людству знання про різноманітність та багатство світу, виконує просвітницьку функцію.
4.	Інформаційно-комунікативна функція	Література несе інформацію, вона є засобом художнього спілкування, вона не має кордонів, нею не володіє час. Через книги ми спілкуємося, засвоюємо культуру інших народів, інших епох.
5.	Виховна функція	Література формує світогляд і виховує читачів у певному ідейному дусі.

ПЕРЕДМОВА	3
ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ	4
Урок 1. Художня література як одна із форм духовної діяльності людини. Багатозначність художнього образу. Різновиди образів. Функції художньої літератури. Аналіз художнього твору	9
Урок 2. Українські історичні пісні про звитяжну боротьбу козаків з турецько-татарськими нападниками («Зажурилась Україна», «Та, ой, як крикнув же козак Сірко»)	15
Урок 3. Пісні про боротьбу проти соціального та національного гніту («Ой Морозе, Морозенку», «Максим козак Залізняка», «Чи не той то Хміль», «За Сибіром сонце сходить»)	17
Урок 4. Образи історичних осіб, лицарів-оборонців рідної землі, створені народною уявою, їх характеристика	23
Урок 5. <i>РМ № 1</i> . Висловлення власних суджень (усно) про лицарів-оборонців рідної землі; дискусія про те, за що народ увічнив імена своїх героїв, та значення і функції пісні в житті українського народу	27
Урок 6. Маруся Чурай — легендарна поетеса з Полтави. Трагічна історія її життя. Пісні Марусі Чурай, що стали народними. «Засвіт встали козаченьки»	29
Урок 7. Пісні Марусі Чурай: «Віють вітри, віють буйні», «Ой не ходи, Грицю». Популярність пісень, фольклорна основа, народнопоетичні образи	33
Урок 8. Героїчний епос українського народу. Українські народні думи, їх різновиди. Кобзарі та лірники. Сучасні виконавці дум. Національна капела бандуристів України	39
Урок 9. Жанрова своєрідність, історична основа, героїчний зміст дум. Специфічність поетичної форми, ритму. Морально-етична проблематика. Виразне читання думи «Маруся Богуславка», зміст твору	43
Урок 10. Проблема вибору, душевна роздвоєність Марусі Богуславки («Маруся Богуславка»), її сміливість, героїчний учинок	47
Урок 11. Контрольна робота № 1 (розгорнуті відповіді на запитання). Усна народна творчість (історичні пісні, пісні Марусі Чурай, народні думи)	51
Урок 12. <i>Робота над помилками, допущеними в контрольній роботі</i> . ПЧ № 1. Невичерпне джерело усної народної творчості. Дума «Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі»	53
Урок 13. Тарас Шевченко. Викуп поета з неволі, причини покарання, арешт, перебування в казематі, заслання. «Думи мої, думи мої...» (1847). Усвідомлення власної місії поета	57
Урок 14. Тарас Шевченко. «Мені однаково, чи буду...» Роздуми поета про власну долю, долю України. Аналіз поезії в контексті біографії поета	63
Урок 15. Тарас Шевченко. «Ой три шляхи широкії». Роздуми автора про плинність, скороминущість життя людини на землі, про її долю	67
Урок 16. Виразне читання поезій Т. Г. Шевченка	71
Урок 17. Література рідного краю № 1. Р. Купчинський, Л. Лепкий, М. Гайворонський — співці слави січових стрільців	73
Урок 18. Леся Українка. Життя поетеси, її мужність і сила духу. Потужне ліричне начало, романтичність, волелюбність, оптимізм, мрія і дійсність як провідні мотиви її поезії. «Хотіла б я піснею стати...»	79
Урок 19. Тема гармонійного єднання людини з природою («Давня весна»)	83
Урок 20. Ідея вільної творчості, вільнолюбства людини. Проблеми і мотиви: роль митця в суспільстві, служіння музі й народові, суть людського щастя, вдячності (ліро-епічна поема «Давня казка»)	87